

is a kulturális ipar rendszere a bűnös a dologban, mely nem tesz egyebet, mint, hogy megerősíti ezeket a szellemi állapotokat a minél jobb kiaknázhatóság céljából: a körülményeknek a társadalmi mélyrétegekben húzódnak a gyökerei, még hozzá olyanok, mint a szellemi és a fizikai munka különválása, magas és alacsony rendű művészet létezése, később társadalmilag szentesített félműveltség kialakulása: legvégül pedig az, hogy egy alapjában véve hamis világban nem létezhet helyes tudat, és a zenére vonatkozó társadalmi reagálásformák is a hamis tudat jegyében állnak. Az iménti tipológia-vázlat nem juttat különösebben fontos szerepet a társadalmi differenciálódás szempontjának. A típusok, vagy legalábbis javarésztük, ahogy a Social Research zsargonjában mondják: átlósan metszik a társadalmat. Mert valamennyi típus tökéletlenségében az Egész tökéletlensége tükröződik, mindegyik inkább valami féle önmagában ellentmondásos totalitás képviselője, mintsem saját külön társadalmi játékszabályaié. És mindenképpen keveset markolna, aki a típusokat, s köztük mindenekelőtt a szórakozni kívánó típusának túlsúlyát, a tömegek közt oly népszerű „eltömegesedés” fogalmára kívánná visszavezetni. A szórakozni kívánó hallgató típusában – mindegy, mi az, ami benne a múlt és mi a jelen bűneként hamis –, korántsem egyesülnek a tömegben, hogy fellázadjanak az ellen a kultúra ellen, amelyet a kínálat éppenséggel megvon tőlük. Mozgalmuk reflexmozgás csupán, a Freud által meghatározott rossz közérzet a kultúrában; ily módon irányul éle ez ellen. És ebben éppügy ott van valami jobbnak a lehetősége is, ott él, ott telet át valamiféle emberhez méltóbb viszony utáni vágy, s egyben ennek lehetősége is – és nemcsak a zenét, hanem az egész művészetet illetően.

Rövidlátó következtetés lenne persze, ha a művészettel kapcsolatos ilyen jellegű magatartást közös nevezőre kívánnánk hozni a realitások világhoz való ép és egészséges viszonytal. Az Egész antagonizmusa tükröződik abban, hogy zeneileg helyes magatartásmódok is – helyzetük folytán melyet az Egészben elfoglalnak – legalábbis jeleznek valami végzetesnek nevezhető jelenséget. Bármit tegyünk is, hamis. A szakértő típusához tartozóknak olyan specializáltsággal kell rendelkezniük, mint nyilván soha azelőtt, és a jó zeneértő hallgató típusának számarány szerinti visszaesése – ha ez igaznak bizonyul, éppen ennek a specializálódásnak a funkciója. Gyakran megszerzik azonban a lehetőségét, még hozzá drága áron: a valósághoz való viszonyban beálló zavarok árán, neurotikus, sőt pszichotikus jellemtorzulásokkal. S bármennyire nem szükségszerű velejárói ezek – ahogy a régi mondás tartja, hogy zseni és örült közeljár egymáshoz –, a nagyformátumú zenei tehetségnek, éppen annyira feltűnő ezért az előítélettől mentes szemlélő számára is az ilyesfajta defektusok sora kimagasló képzettségű zenészek között. Bizonyára nem véletlen, hanem a specializálódás folyamatának következménye, hogy sokuk, mihelyt szűkebb szakmájuk világán kívül eső kérdésekkel kerül szembe, egyszerűben naivnak és bornírtnak mutatkozik, egészen a teljes dezorientáltságig, vagy valamiféle pseudo-orientációig. Sőt: adekvát zenei tudat még csak adekvát általános művészeti tudattal sem jár szükségszerűen együtt. A specializálódás lenyűlik egészen a különböző művészeti ágak egymással való kapcsolataig: fiatal avantgardista képzőművészek egy csoportja dzsesszrajongó lett: anélkül, hogy egyáltalán tudatára ébredt volna e színvonalkülönbségnek. Efféle dezintegrációk esetében persze már-